

Veaceslav GRATI, doctor în drept, conferențiar universitar,
director al Institutului de Formare Profesională Continuă
și Cercetări Științifice Aplicative
Sergiu SECRIERU, mediator, doctorand

PARTICULARITĂȚILE CADRULUI JURIDIC DE APLICARE A ARMEI DE FOC ȘI A MIJLOACELOR SPECIALE DE CĂTRE FUNCȚIONARI DE POLIȚIE ÎN CONDIȚIILE DEZORDINILOR ÎN MASĂ

Proclamându-se un stat de drept și democratic, Republica Moldova și-a asumat angajamentul vizând promovarea, încurajarea și protejarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, drepturi și libertăți care urmează a fi puse în aplicare în relațiile autorităților publice cu cetățenii Republicii Moldova, în relațiile dintre cetățeni, formațiuni obștești etc.

Datorită locului și rolului în sistemul de protecție a valorilor sociale consfințite în Constituția Republicii Moldova, poliția Republicii Moldova este instituția specializată a autorităților publice care are atribuții privind apărarea vieții, sănătății și libertăților cetățenilor, intereselor societății și ale statului de atentate criminale și de alte atacuri nelegitime [5, art. 1].

În cadrul forțelor polițienești (instituțiile statului abilitate cu împuterniciri de constrângere) și al sistemului judiciar din țara noastră (organele judecătorești) prima linie de apărare împotriva infractorilor o constituie forțele de ordine și siguranță publică (poliția, trupele de carabinie, grăniceri etc.), care, în principiu, execută activitatea de serviciu în teren, în contact direct cu populația și cu persoanele care au încălcat ori sunt pe cale de a încălca dispozițiile legale, care prezintă suspiciuni privind săvârșirea unor infracțiuni, având misiunea de a aplica și veghea la respectarea legii.

Pentru îndeplinirea sarcinilor și misiunilor zilnice de o tot mai mare amploare și complexitate care sunt puse în fața poliției și care își găsesc consacrarea în actele normative din domeniu, funcționarii de poliție apelează la astfel de măsuri extreme precum aplicarea armei de foc și a mijloacelor speciale. Deși sunt niște măsuri excepționale, în situații periculoase, aceste puteri polițienești devin unica soluție pentru a îndeplini sarcinile legale.

Așadar, în comunicarea pe care avem onoarea să v-o prezentăm ne propunem să examinăm bazele legale ale utilizării armei de foc și a mijloacelor speciale în condițiile dezordinilor în masă, axate cu titlu de exemplu pe evenimentele din aprilie 2009.

Cadrul legal de aplicare a armei de foc și a mijloacelor speciale de către funcționarii de poliție în condițiile dezordinilor în masă inserează totalitatea actelor normative internaționale și naționale, la care se referă în mod special:

– principiile fundamentale de aplicare a forței și armei de foc, aprobate de congresul ONU în 1990;

- codul de conduită a polițiștilor, adoptat prin Rezoluția ONU nr.36/164 din 17.12.1979;
- declarația cu privire la poliție, adoptată prin Rezoluția Adunării Parlamentare a Consiliului Europei nr. 690 din 1979;
- Codul european de etică al poliției, adoptat de către Comitetul Miniștrilor la 19.09.2001;
- Legea Republicii Moldova nr. 416-XII din 18.12.90 cu privire la poliție, Monitorul Oficial nr.17-19 din 31.01.2002;

Generalizând practica polițienească în materia de aplicare a armei de foc și a mijloacelor speciale, menționăm că funcționarii de poliție se conduc prioritar, din păcate, de prevederile Legii Republicii Moldova cu privire la poliție, lăsând în umbră, ignorând, iar în unele cazuri necunoscând prevederile altor acte normative [1-20], care reglementează împuternicirile examinate. Menționăm acest fapt nu întâmplător, ci pentru a atenționa că funcționarii de poliție trebuie să respecte cu strictețe toate prevederile legale privind aplicarea armei de foc și a mijloacelor speciale, chiar și în condițiile situațiilor excepționale în timpul cărora condițiile și ordinea de aplicare a lor nu pot fi supuse vreunei modificări [7].

Potrivit principiilor fundamentale de aplicare a forței și a armei de foc, funcționarii de poliție vor face uz de aceste puteri polițienești numai în situații excepționale, de strictă necesitate, în condițiile legii și respectând proporționalitatea aplicării [20].

În vederea asigurării aplicării corecte a principiilor fundamentale ale ONU au fost elaborate o serie de reguli de bază privind aplicarea armei de foc de către polițiști, cum ar fi:

- armele de foc trebuie să fie folosite numai în situații extreme;
- armele de foc trebuie să fie folosite numai în cazuri de autoapărare sau apărare a altor persoane de pericolul iminent de moarte sau rănire considerabilă;
- prevenirea săvârșirii unei crime care prezintă un pericol grav pentru viață;
- arestarea sau prevenirea evadării persoanelor care prezintă pericol și se împotrivesc reținerii;
- numai în cazul, în care măsurile obișnuite sunt insuficiente;
- folosirea forței și a armelor de foc cu intenția de a provoca moartea unei persoane este admisă numai în cazul în care este necesară pentru apărarea vieții unei persoane.

Conform art. 3 al Codului de conduită a polițiștilor, „polițiștii pot folosi forța numai când aceasta este strict necesară și în măsura în care este cerută pentru îndeplinirea datoriei”. Aplicarea mijloacelor speciale și a armelor de foc este considerată drept măsură extremă. Trebuie depuse toate eforturile pentru excluderea uzitării lor, în special împotriva copiilor. În general, armele de foc și mijloacele speciale trebuie folosite în cazurile în care o persoană suspectată de a fi comis o infracțiune opune rezistență armată sau pune în pericol, în alt fel, viețile celorlalți, iar măsurile mai puțin extreme nu sunt suficiente pentru a opri sau a aresta persoana suspectată. În fiecare situație în care se descarcă o armă de foc trebuie întocmit

imediat un raport adresat autorităților competente [18].

Declarația cu privire la poliție este și mai rigidă în ceea ce privește aplicarea forței și a armei de foc. Astfel, funcționarii de poliție, în exercițiul atribuțiilor funcționale, trebuie să acționeze cu toată hotărârea necesară fără a recurge la forță, cu atât mai mult cu cât aceasta nu este rezonabil pentru a îndeplini o sarcină autorizată prin lege. Cu atât mai mult, sunt necesare instrucțiuni clare și precise asupra manierei și împrejurării în care funcționarii de poliție vor face uz de arme [19].

Codul european de etică al poliției, enunțând principiile acțiunii și intervenției polițienești, consemnează că poliția nu poate recurge la forță decât în caz de necesitate absolută, și numai în măsura necesară atingerii unui obiectiv legitim [21, art. 37].

De reținut că respectarea de către funcționarii de poliție a principiilor fundamentale și a recomandărilor ONU, a prevederilor legale internaționale și naționale referitoare la aplicarea armei de foc și a mijloacelor speciale este în același timp condiția principală de respectare, apărare a drepturilor și libertăților omului. Prin aplicarea de către funcționarii de poliție a armei de foc și a mijloacelor speciale ca măsuri extreme, sunt limitate și atinse dreptul la viață și la integritate fizică și psihică, dreptul la libertatea întrunirilor, dreptul la proprietate și alte drepturi. Prin urmare, intenționând să aplice arma de foc și mijloacele speciale, funcționarii de poliție trebuie să cunoască și să respecte cu strictețe condițiile și limitele înscrise în instrumentele internaționale de apărare a drepturilor omului. În acest context, le vom aminti pe cele mai importante:

Declarația universală a drepturilor omului, art. 3 „Orice ființă umană are dreptul la viață, la libertate și la securitatea persoanei sale”; art. 5 „Nimeni nu va fi supus la torturi, nici la pedepse sau tratamente crude, inumane sau degradante”; art. 18 „Orice om are dreptul la libertatea gândirii, de conștiință și religie...”; art. 19 „Orice om are dreptul la libertatea opiniilor și exprimării...”; art. 20 „Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire și de asociere pașnică...”.

Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului art. 2 Dreptul la viață: „Dreptul la viață al oricărei persoane este protejat prin lege. Moartea nu poate fi cauzată cuiva în mod intenționat, decât în executarea unei sentințe capitale pronunțate de un tribunal în cazul în care infracțiunea este sancționată cu această pedeapsă prin lege.

Moartea nu este considerată ca fiind cauzată prin încălcarea acestui articol în cazurile în care aceasta ar rezulta dintr-o recurgere absolut necesară la forță:

- a) pentru a asigura apărarea oricărei persoane împotriva violenței ilegale;
- b) pentru a efectua o arestare legală sau pentru a împiedica evadarea unei persoane legal deținute;
- c) pentru a reprima, conform legii, tulburări violente sau o insurecție.

Art. 3 Interzicerea torturii: „Nimeni nu poate fi supus torturii, nici pedepselor sau tratamentelor inumane ori degradante.”; art. 5 Dreptul la libertate și la siguranță: „Orice persoană are dreptul la libertate și la siguranță...”; art. 9 Libertatea de gândire, de conștiință și de religie: „Orice persoană are dreptul la libertatea de gândire, de conștiință și de religie...”; art. 10 Libertatea de exprimare „1. Orice per-

soană are dreptul la libertatea de exprimare. Acest drept cuprinde libertatea de opinie și libertatea de a primi sau de a comunica informații ori idei fără amestecul autorităților publice și fără a ține seama de frontiere... 2. Exercițarea acestor libertăți ce comportă îndatoriri și responsabilități poate fi supusă unor formalități, condiții, restrângeri sau sancțiuni prevăzute de lege, care constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, integritatea teritorială sau siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protecția sănătății sau a moralei, protecția reputației sau a drepturilor altora, pentru a împiedica divulgarea de informații confidențiale sau pentru a garanta autoritatea și imparțialitatea puterii judecătorești”; art. 11 . Libertatea de întrunire și de asociere „1. Orice persoană are dreptul la libertatea de întrunire pașnică... 2. Exercițarea acestor drepturi nu poate face obiectul altor restrângeri decât acelea care, prevăzute de lege, constituie măsuri necesare, într-o societate democratică, pentru securitatea națională, siguranța publică, apărarea ordinii și prevenirea infracțiunilor, protejarea sănătății sau a moralei ori pentru protecția drepturilor și libertăților altora. Prezentul articol nu interzice ca restrângeri legale să fie impuse exercitării acestor drepturi de către membrii forțelor armate, ai poliției sau ai administrației de stat”.

Considerând, conștientizând, evocând și înțelegând standardele internaționale în domeniul uzitării forței și a armei de foc, legislatorul autohton a adoptat propriul cadru juridic care reglementează activitatea poliției în vederea aplicării și folosirii forței fizice, a mijloacelor speciale și a armei de foc. Astfel, Titlul IV Legea Republicii Moldova nr. 416-XII din 18.12.90 „Cu privire la poliție”, republicată în Monitorul Oficial nr. 17-19 din 31.01.2002 este destinat, în totalitate, reglementărilor juridice privind aplicarea forței fizice, a mijloacelor speciale și a armei de foc. Pe lângă reglementările juridice destinate aplicării fiecărei din aceste puteri polițienești, în dispoziția art.14 Legea cu privire la poliție au fost stabilite ca principii diriguitoare condițiile și limitele de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armei de foc.

Potrivit dispoziției art. 14 Legea Republicii Moldova cu privire la poliție, condițiile de aplicare a armei de foc și a mijloacelor speciale sunt:

– aplicarea armei de foc și a mijloacelor speciale trebuie să fie precedată de un avertisment privind intenția recurgerii la ea cu acordarea unui timp suficient pentru reacția de răspuns, cu excepția cazurilor în care tergiversarea aplicării acestor măsuri generează un pericol direct pentru viața și sănătatea cetățenilor și a funcționarilor de poliție, sau poate conduce la alte urmări grave;

– în toate cazurile în care aplicarea armei de foc și a mijloacelor speciale nu pot fi evitate, lucrătorii poliției sunt datori să depună efort în a aduce o daună cât mai mică sănătății, onorii, demnității și bunurilor cetățenilor, de asemenea, să asigure asistență medicală victimelor;

– în cazul rănirii sau decedării cetățenilor, ca urmare a aplicării forței fizice, a mijloacelor speciale sau a armei de foc lucrătorul poliției este dator să comunice despre aceasta șefului său direct, pentru ca acesta să înștiințeze procurorul.

În același articol sunt stabilite și limitele de aplicare a armei de foc, și anu-

me:

- poliția are dreptul să aplice arma de foc și mijloacele speciale în cazurile și modul prevăzute de Legea cu privire la poliție;
- arma de foc și mijloacele speciale nu se aplică contra femeilor și minorilor, persoanelor de vârstă înaintată, precum și contra oamenilor cu evidente deficiențe fizice, cu excepția cazurilor în care ei au săvârșit un atac armat, au opus rezistență folosind arme sau au săvârșit un atac în grup, ce amenință viața și sănătatea oamenilor, a bunurilor acestora, dacă acțiunile de acest fel nu pot fi respinse pe alte căi și cu alte mijloace;
- se interzice aplicarea măsurilor de curmare când aplicarea lor generează un pericol pentru alte persoane;
- depășirea de către colaboratorii poliției a atribuțiilor în ceea ce privește aplicarea forței, a mijloacelor speciale și a armei de foc atrage după sine răspunderea prevăzută de lege.

Caracterul agresiv și ofensiv al aplicării armei de foc și a mijloacelor speciale în condițiile legii, de regulă, presupune provocarea unor vătămări agresorului (persoanei reținute) și este însoțită de riscul survenirii unor consecințe grave. În acest sens menționăm că dispoziția alin. (4), art. 29 Legea RM cu privire la poliție prevede că funcționarii de poliție nu poartă răspundere pentru dauna materială și fizică, cauzată infractorului în legătură cu nesubordonarea sau opunerea de rezistență în timpul reținerii. Tot în același context poate fi amintită și dispoziția art. 33 al aceleiași legi, care prevede că nu constituie o infracțiune acțiunea funcționarului de poliție care a fost săvârșită într-o situație de risc profesional justificat, deși ea întrunește semnele acțiunilor pentru care este prevăzută răspundere disciplinară, contravențională sau penală.

În această ordine de idei relevăm că legislatorul, elaborând cadrul legal de aplicare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armei de foc, nu face referință la prevederile privind instituțiile de legitimă apărare, extremă necesitate și de reținere a infractorului. În ciuda faptului dat, concluzionăm cu siguranță că aplicarea armei de foc și a mijloacelor speciale de către funcționarii de poliție, în calitate de măsuri extreme de constrângere administrativă, sunt reglementate atât de normele juridice speciale, care stabilesc motivele, condițiile¹ și ordinea de utilizare, cât și de normele de drept penal, ele prevăzând cauzele care înlătură caracterul penal al faptei [2, cap. III; 23, p. 18-168; 28, p. 137-151]. Cu alte cuvinte, cadrul juridic de aplicare a armei de foc și a mijloacelor speciale reprezintă un complex de prevederi normative din diverse ramuri ale dreptului care se completează reciproc și care reflectă toate aspectele juridice importante. Totalitatea normelor de drept

¹ Considerăm că lista „condițiilor” de aplicare și folosire regulamentară a armei de foc stipulate în dispoziția art. 14 a Legii RM cu privire la poliție trebuie completată cu: a) obligativitatea poliștilor să urmeze cursuri de pregătire specială în condițiile legate de aplicarea armei de foc, precum și verificarea periodică a cunoștințelor și dexterităților dobândite; b) interdicția privind dotarea poliției cu arme de foc și muniții, utilizarea cărora este însoțită de riscul survenirii unor vătămări deosebit de grave ori servesc drept sursă de risc nejustificat.

nominalizate formează un anumit sistem, în care apartenența de ramură a acestor norme nu este relevantă.

Normele din prima grupă (administrativ-juridice) stabilesc motivele, condițiile, limitele și modalitatea de influență forțată, precum și ordinea de aplicare și folosire a armei de foc și a mijloacelor speciale. Normele administrativ-juridice au un conținut „pozitiv”, dat fiind că respectarea comportamentului prescris de acestea permit apărarea drepturilor și intereselor subiective ale cetățeanului, devenit obiect al atentatului criminal, precum și interesele legale ale societății și statului. Aceste norme au un caracter independent, numai până în faza în care acțiunile realizate de funcționarii de poliție în baza lor nu vor atrage după sine cauzarea unui prejudiciu, situație caracteristică acțiunilor anterioare aplicării armei de foc și a mijloacelor speciale.

Normele juridico-penale consacrate cauzelor care înlătură caracterul penal al faptei, și anume normele de legitimă apărare (art. 36 CP al RM), de reținere a infractorului (art. 37 CP al RM) și de extremă necesitate (art. 38 CP al RM) stabilesc condițiile legale care se referă la atentatul sau fapta socialmente periculoasă. Acestea sunt acele condiții generale cum ar fi realitatea și iminența atentatului, în lipsa cărora nici nu poate fi vorba despre existența temeiului propriu-zis de aplicare a măsurilor examinate. Totodată, ținem să menționăm că caracterul social periculos al atentatului este relevat și în cazurile de aplicare a armei de foc (art. 17 Legea RM cu privire la poliție) și a mijloacelor speciale (art. 16 Legea RM cu privire la poliție). Concretizăm că normele juridico-penale stabilesc condițiile legalității în cazul apărării de atentatele prejudiciabile, adică stabilesc limitele acțiunilor justificate ale funcționarului de poliție care aplică arma de foc și mijloacele speciale în situații concrete. Acțiunea acestor norme este determinată în funcție de gradul real al daunelor provocate în urma aplicării armei de foc și a mijloacelor speciale. De aceea legislația în vigoare despre legitima apărare, extrema necesitate și reținerea infractorului permite de a contura limitele influenței forțate în funcție de particularitățile situației concrete ivite, cu alte cuvinte, permite stabilirea limitelor de cauzare a daunelor în urma aplicării armei de foc și a mijloacelor speciale, reiesind din condițiile incidentului concret.

Astfel, conform legislației în vigoare, în cazul aplicării armei de foc sau a mijloacelor speciale funcționarii de poliție trebuie să respecte cu strictețe normele administrativ-juridice, care stabilesc motivele, condițiile și ordinea aplicării ei, călăuzindu-se în același timp și de prevederile legislației penale cu privire la legitima apărare, extrema necesitate și reținerea persoanei care a săvârșit o infracțiune, norme care stabilesc condițiile legale de cauzare a daunelor valorilor ocrotite de legislația penală, în cazul apariției unor situații ilegale concrete.

Privite în coeziune și interconexiune, prevederile normative examinate prezintă cadrul juridic de aplicare de către funcționarii de poliție a armei de foc și a mijloacelor speciale. Această totalitate de norme orientează funcționarul și factorii de decizie ai OAI spre înfăptuirea unor astfel de acțiuni, care ar corespunde adecvat nu numai pericolului iminent, ci și condițiilor situației ivite. În cazul în care între normele de drept nominalizate apar contradicții, prioritate are legea penală.

Așadar, analiza și studierea standardelor internaționale și naționale în materia aplicării mijloacelor speciale și a armei de foc de către funcționarii de poliție determină nuanțarea unor aspecte deosebit de importante de care se va ține cont în orice situație de uzitare a acestor măsuri, indiferent că ele vor fi aplicate în condițiile reținerii unui infractor, în condițiile respingerii unor atacuri armate sau în condițiile dezordinilor în masă etc.

Este vorba, în special, despre condițiile, limitele, temeiurile, ordinea și tactica de aplicare a mijloacelor speciale și a armei de foc de către funcționarii de poliție. Cunoașterea și respectarea aspectelor menționate va asigura, cu siguranță, reușita misiunii de protecție a vieții și sănătății oamenilor, evitarea cazurilor de uz ilegal al mijloacelor speciale și a armei de foc și nu în ultimul rând securitatea personală a funcționarilor de poliție [25, p. Cap. II și III].

Potrivit caracterului său de influență, arma de foc reprezintă una din cele mai dure măsuri. Aplicând-o, funcționarii de poliție intervin cel mai adânc în sfera drepturilor și libertăților fundamentale ale omului. Aplicarea armei de foc este însoțită, de regulă, de riscul sporit al survenirii unor urmări grave și ireversibile, până și lipsirea omului de viață. Prin urmare, apelarea la uzitarea armei de foc trebuie să fie exclusiv în cazurile excepționale, expres prevăzute în legislația în vigoare, respectându-se principiul proporționalității între valorile apărute și cele sacrificate, în situațiile în care mijloacele mai puțin extreme sunt insuficiente, iar aplicarea armei de foc este inevitabilă.

Hotărârea factorilor de decizie ai OAI, în general, precum și a funcționarilor de poliție, în particular, privind aplicarea armei de foc în condițiile asigurării ordinii publice în procesul desfășurării întrunirilor, neutralizării acțiunilor ce tulbură ordinea publică, curmării încălcărilor în grup sau în masă a ordinii de drept, care pot genera devastări sau distrugerii ale patrimoniului, alte acțiuni ilegale care pun în pericol viața și sănătatea cetățenilor, activitatea normală a întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor sau cauza prejudiciu material considerabil, precum și în condițiile de restabilire a ordinii de drept este nedorită, atât din punct de vedere moral, cât și din punct de vedere politic. Decizie care poate anula toate eforturile anterioare vizavi de asigurarea ordinii și siguranței publice, restabilirea ordinii de drept și poate determina persoanele huliganice la acțiuni și mai agresive și violente, înrăirea și agitatea maselor inițial pașnice, agravarea situației operative, sporirea numărului de victime etc.

Acestea și alte condiții urmează a fi luate în calcul la emiterea ordinului de aplicare a armei de foc.

Așadar, aplicarea armei de foc de către funcționarii de poliție este considerată drept o măsură extremă și, potrivit art. 17 Legea RM cu privire la poliție, se aplică în următoarele cazuri:

1. pentru apărarea cetățenilor și pentru autoapărare contra unor atacuri ce constituie un pericol real pentru viața sau sănătatea lor.
2. pentru prevenirea capturării prin violență a armei de foc;
3. pentru respingerea unui atac în grup sau atac armat asupra colaboratorilor poliției, asupra altor persoane aflate în exercițiul funcțiunii sau la datoria

obștească de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității, precum și pentru respingerea atacurilor de altă natură ce periclitează viața sau sănătatea lor;

4. pentru eliberarea ostaticilor, dacă viața sau sănătatea lor se află în pericol;

5. pentru respingerea unor atacuri în grup sau atacuri armate asupra unor obiective importante, aflate sub pază, asupra încăperilor de locuit și de menire gospodărească ale cetățenilor, asupra sediilor autorităților publice și organizațiilor obștești, întreprinderilor, instituțiilor și organizațiilor, dacă există un pericol real pentru viața sau sănătatea persoanelor care se află în ele, pentru respingerea atacurilor asupra personalului militar și de serviciu al organelor de poliție;

6. pentru reținerea persoanei care opune rezistență armată ori care a fost surprinsă în momentul săvârșirii unei infracțiuni grave, sau a delincventului care evadează de sub arest, precum și a unei persoane înarmate care refuză să se subordoneze cerinței legale de a depune arma, când este imposibilă înfrângerea rezistenței sau reținerea delincventului pe alte căi și cu alte mijloace.

Din lista enunțată a cazurilor de aplicare a armei de foc s-ar părea, la prima vedere, că funcționarii de poliție dispun de suficiente motive de a aplica arma de foc în condițiile desfășurării dezordinilor în masă și pentru restabilirea ordinii de drept. Fapt care, în timpul evenimentelor din aprilie 2009, considerăm, a stat la baza declarațiilor unor reprezentanți ai autorităților publice privind posibilitatea aplicării armelor de foc de către funcționarii de poliție, în scopul menținerii ordinii publice și restabilirii ordinii de drept. Ca urmare, și alte declarații, cum ar fi cererea înaintată părinților copiilor participanți la manifestări, de a interzice acestora participarea la întrunirile de protest, dat fiind că vor fi utilizate armele de foc și sunt posibile cauzarea unor vătămări corporale grave sănătății, precum și vătămări incompatibile cu viața, declarații care contravin particularităților cadrului legal de aplicare a mijloacelor speciale și a armei de foc enunțate mai sus.

Din analiza standardelor internaționale și naționale în domeniul aplicării forței și a armei de foc se desprinde ușor concluzia potrivit căreia uzitarea armelor de foc, în condițiile manifestărilor din 7 aprilie 2009, cu atât mai mult în zilele următoare în timpul reținerii, chipurile, a persoanelor violente și agresive care au participat la dezordinile în masă și la devastarea clădirilor Preșidenției și a Parlamentului, era inacceptabilă și ilegală.

Deși evenimentele din 7-8 aprilie 2009 inserau acțiuni mai mult sau mai puțin agresive ale unor participanți la manifestația publică, orientate asupra funcționarilor de poliție, asupra altor persoane aflate în exercițiul funcțiunii sau la datoria obștească de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității, asupra unor obiective importante, asupra sediilor autorităților publice acestea nu puteau servi drept temei pentru aplicarea armei de foc.

Pentru a fi mai expliciti, vom aduce câteva argumente de rigoare, care să aducă lumină asupra imposibilității, inadmisibilității și ilegalității aplicării și folosirii armei de foc în timpul evenimentelor din 7-8 aprilie 2009, cum ar fi:

- intențiile agresorilor nu erau îndreptate contra vieții și sănătății cetățeni-

lor, a persoanelor care eventual se puteau afla în clădirile devastate, funcționarilor de poliție sau altor persoane aflate în exercițiul funcțiunii sau la datoria obștească de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității, finalitatea (scopul) dorită a atacului fiind cu totul alta;

- asigurarea ordinii și siguranței publice în condițiile evenimentelor enunțate putea și trebuia să fie realizată prin alte căi și cu utilizarea altor mijloace, în special prin aplicarea forței fizice și a mijloacelor speciale;

- nu au fost observate sau înregistrate acțiuni violente orientate nemijlocit spre capturarea armelor de foc din dotarea poliției, cu excepția cazurilor minore de capturare a mijloacelor speciale de apărare pasivă (căști, scuturi) și a celor de apărare activă (bastoane de cauciuc). Cu toate că în unele cazuri aceste mijloace erau scăpate de polițiști pe jos din propria neglijență și apoi ridicate de participanții la manifestare, acestea neavând intenții de a ataca ulterior cu ajutorul lor. Cazuri care nu puteau servi drept motiv de aplicare a armei de foc;

- nu s-au înregistrat cazuri de opunere de rezistență armată sau persoane înarmate care ar fi refuzat de a depune arma la cererea funcționarilor de poliție;

- nu s-au evidențiat persoane care prin acțiunile lor ar fi săvârșit infracțiuni grave și care ar fi întreprins tentative de evadare de la locul crimei. Dacă asemenea persoane au și existat, acestea puteau fi reținute pe alte căi și cu ajutorul altor mijloace. Pe de altă parte, în situațiile în care se cerea luarea unor decizii instantanee, când nu sunt cunoscute toate condițiile și împrejurările infracțiunilor comise, luarea deciziilor privind aplicarea armei de foc în condițiile și limitele legii este foarte dificilă și practic imposibilă;

- nu s-a constatat atentate asupra funcționarilor de poliție prin surprindere sau atacuri cu utilizarea tehnicii de luptă, a mijloacelor de transport, a aparatelor de zbor, a navelor fluviale;

- în cazul dezordinilor în masă este practic imposibil de a aplica arma de foc cu respectarea întocmai a condițiilor prevăzute la art. 14 Legea Republicii Moldova cu privire la poliție. De exemplu, în toate cazurile în care aplicarea armei de foc nu poate fi evitată, lucrătorii poliției sunt datori să depună efort în a aduce o daună cât mai mică sănătății, onoarei, demnității și bunurilor cetățenilor, de asemenea, să asigure asistență medicală victimelor;

- se interzice aplicarea și folosirea armei dacă în urma acestei acțiuni pot avea de suferit persoane străine (art.17 Legea RM cu privire la poliție);

- cadrul legal existent nu prevede în mod expres posibilitatea aplicării armei de foc de către funcționarii de poliție în cazul dezordinilor în masă, chiar și în condițiile întrunirilor interzise [8, art. 7]. Dacă în timpul desfășurării întrunirii au loc acțiuni prin care se îndeamnă la război de agresiune, la ura națională, rasială, etnică sau religioasă, incitarea la discriminare sau violență publică, subminarea securității naționale sau a integrității teritoriale a țării, săvârșirea infracțiunilor, încălcarea ordinii publice sau organizarea tulburărilor în masă, încălcarea moralității publice, a drepturilor și a libertăților altor persoane ori punerea în pericol a vieții sau a sănătății acestora întrunirea va fi sistată, aceasta fiind o măsură excepțională. Iar dacă participanții la întrunire nu părăsesc locul întrunirii, poliția va avertiza participanții

asupra posibilității aplicării mijloacelor speciale și a dispersării forțate a întrunirii.

– în timpul desfășurării evenimentelor din aprilie 2009 pe posturile de televiziune națională și în presă s-au mai strecurat zvonuri potrivit cărora desfășurarea acțiunilor violente și devastatoare din preajma clădirilor Parlamentului și a Președenției Republicii Moldova, încălcarea în grup a ordinii publice și a dezordinilor în masă vor servi drept motiv pentru autoritățile publice de a declara starea de urgență, fapt care în consecință va permite aplicarea armei de foc de către organele de ordine în scopul apărării statului de drept, menținerii sau restabilirii stării de legalitate. Considerăm greșită și nefondată această idee, dat fiind că pe durata stării de urgență, în funcție de gravitatea situației ce a determinat instituirea acesteia, poate fi restrâns, dacă este cazul, exercițiul unor drepturi sau libertăți ale cetățenilor în conformitate cu Constituția RM. Astfel, potrivit art. 54, Constituția RM nu admite restrângerea drepturilor precum „Accesul liber la justiție” (art. 20 CRM), „Prezumția nevinovăției” (art. 21 CRM), „Neretroactivitatea legii” (art. 22 CRM), „Dreptul fiecărui om de a-și cunoaște drepturile și îndatoririle” (art. 23 CRM), „Dreptul la viață și la integritate fizică și psihică” (art. 24 CRM). Iar acum să ne închipuim o clipă cum poate fi asigurat dreptul la viață și la integritatea fizică și psihică a participanților întrunirilor în masă, chiar dacă ele pe parcursul evoluării se transformă din întruniri pașnice în dezordini în masă, cum va fi asigurat principiul proporționalității dintre intervenția forțată, valorile protejate și consecințe etc.

În concluzie, menționăm că cadrul legal cu privire la aplicarea armei de foc urmează a fi reexaminat, actualizat și completat cu amendamente de rigoare bazate pe dreptul internațional. Temeiurile, condițiile, limitele și ordinea de aplicare existente nu permit cu certitudine asigurarea legalității aplicării armei de foc în condițiile dezordinilor în masă, mai mult ca atât, determină apariția unor controverse care complică și mai mult realizarea acestei instituții. În această ordine de idei, susținem evitarea, iar în unele cazuri de asigurare a ordinii și siguranței publice în timpul dezordinilor în masă, interzicerea aplicării armelor de foc de către funcționarii de poliție.

În condițiile neutralizării acțiunilor ce tulbură ordinea publică, curmării încălcărilor în grup sau în masă a ordinii de drept, precum și în condițiile de restabilire a ordinii de drept urmează să aplicăm în calitate de măsuri extreme mijloacele speciale, privite ca puteri polițienești mai puțin violente în raport cu armele de foc.

Aplicarea corectă a mijloacelor speciale poate influența mai blând asupra maselor, dezorienta și stopa acțiunile lor, conduce la dispersarea participanților fără aplicarea armelor de foc, evitarea cauzării vătămărilor corporale grave participanților, deceselor etc. De menționat că necunoașterea mijloacelor tactice speciale, incapacitatea de aplicare corectă a lor determină în cele mai dese cazuri abținerea organelor de forță de la utilizarea lor eficientă. În consecință, acestea se confruntă cu agravarea situației operative, posibilitatea redusă de aplanare a dezordinilor în masă pe căi și cu mijloace mai puțin violente, cauzarea nejustificată de prejudiciu valorilor consfințite în Constituția RM pe care poliția are menirea să le apere și nu să le încalce.

În general, menirea mijloacelor speciale constă în asigurarea siguranței funcționarilor de poliție implicați în menținerea ori restabilirea ordinii publice, apărarea vieții și sănătății cetățenilor, bunurilor materiale, asigurarea ordinii și securității publice, iar în special, de exemplu, în condițiile încălcărilor în grup a ordinii publice, pentru reprimarea opunerii de rezistență fizică funcționarilor de poliție aflați la datoria de menținere a ordinii publice, reținerea și escortarea persoanelor care au săvârșit infracțiuni, limitarea sau blocarea deplasării și mișcării pietonilor și autovehiculelor, pentru crearea coridoarelor de scoatere din mulțime și protecția persoanelor vătămate, izolarea persoanelor violente, dispersarea forțată a întrunirii etc.

Prin urmare, ținându-se cont de scopul și modalitatea de aplicare, de caracteristicile tehnice ale mijloacelor speciale, acestea se divizează în mijloace de apărare pasivă, mijloace de apărare activă și mijloace auxiliare de asigurare a operațiilor speciale [10].

Potrivit art. 16 Legea RM cu privire la poliție, funcționarii de poliție sunt în drept să aplice cătușe, bastoane de cauciuc, mijloace de imobilizare, substanțe lacrimogene și substanțe colorante speciale, dispozitive audiovizuale de influență psihologică, mijloace de distrugere a obstacolelor și de oprire forțată a mijloacelor de transport, tunuri de apă, mașini blindate și alte mijloace din dotarea poliției, precum și câinii de serviciu în următoarele cazuri:

- în timpul respingerii atacurilor asupra cetățenilor, asupra colaboratorilor poliției și a altor persoane aflate în exercițiul funcțiunii sau la datoria obștească de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității;

- în timpul eliberării ostaticilor;

- în timpul curmării dezordinilor de masă și încălcărilor în grup a ordinii publice;

- în timpul respingerii atacurilor asupra unor clădiri, unor încăperi, unor construcții și unor mijloace de transport, indiferent de apartenența lor, sau în timpul eliberării obiectelor deja ocupate;

- în timpul reținerii și aducerii la poliție sau în altă încăpere de serviciu a persoanelor ce au săvârșit infracțiuni, precum și în timpul escortării și deținerii persoanelor reținute și a persoanelor supuse arestului, persoanelor puse sub stare de arest, dacă ele nu se subordonează sau opun rezistență colaboratorilor poliției, precum și în cazul în care sînt temeuri pentru a presupune că ele pot să evadeze, să pricinuiască daune persoanelor din preajma lor sau lor înșiși;

- în timpul curmării neîndeplinirii premeditate a cerințelor legitime ale colaboratorilor poliției și ale altor persoane aflate în exercițiul funcțiunii sau la datoria obștească de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității.

Pentru asigurarea securității personale în timpul executării obligațiilor de serviciu lucrătorii poliției se folosesc de scuturi, căști, jilete paraglonte și de alte mijloace de protecție individuală.

De menționat că decizia privind aplicarea mijloacelor speciale, în condițiile obișnuite de menținere a ordinii publice, este luată nemijlocit de către funcționarul de poliție. Tot el nemijlocit stabilește tipul mijlocului special și intensitatea apli-

cării lui cu luarea în considerare a situației ce se creează, a caracterului infracțiunii și a identității delincventului.

În cazul reprimării încălcărilor în grup sau în masă a ordinii publice funcționarii de poliție vor aplica mijloacele speciale numai la ordinul responsabililor superiori de menținere a ordinii publice, acestea stabilind tipul, locul și intensitatea aplicării lor.

În condițiile aplicării mijloacelor speciale, funcționarii de poliție trebuie să manifeste îngăduire și înțelepciune. Acțiunile lor urmează să fie necesare și proporționale obiectivului legal urmărit, să se străduiască să reducă la minim dauna cauzată valorilor umane pe care este chemat să le apere.

Intenția recurgerii la mijloacele speciale trebuie să fie precedată de un avertisment privind intenția recurgerii la ele cu acordarea unui timp suficient pentru reacția de răspuns, cu excepția cazurilor în care tergiversarea aplicării acestor măsuri generează un pericol direct pentru viața și sănătatea cetățenilor și a funcționarilor de poliție, sau poate conduce la alte urmări grave.

Se interzice aplicarea mijloacelor auxiliare de asigurare a operațiilor speciale și celor de apărare activă:

- contra femeilor și minorilor, persoanelor de vârstă înaintată, precum și contra oamenilor cu evidente deficiențe fizice, cu excepția cazurilor în care ei au săvârșit un atac armat, au opus rezistență folosind arme sau au săvârșit un atac în grup, ce amenință viața și sănătatea oamenilor, a bunurilor acestora, dacă acțiunile de acest fel nu pot fi respinse pe alte căi și cu alte mijloace;

- în clădirile, încăperile și pe teritoriul reprezentanțelor diplomatice și consulare ale statelor străine, ale reprezentanțelor care se bucură de inviolabilitate în temeiul acordurilor internaționale, contra vehiculelor care se bucură de inviolabilitate diplomatică cu excepția cazurilor în care șefii competenți ai reprezentanțelor nu dispun aprobarea;

- în clădirile și încăperile în care se produc sau se păstrează substanțe ușor inflamabile, toxice sau explozive ori substanțe care, intrând în contact cu mijloacele de apărare activă, generează un pericol direct pentru viața și sănătatea oamenilor;

- dacă în urma acestei acțiuni vor avea de suferit persoane străine.

Generalizând particularitățile cadrului legal de aplicare a mijloacelor speciale, practica intervenției polițienești cu uzitarea lor în situații obișnuite de menținere a ordinii publice, în cadrul desfășurării operațiilor speciale, precum și în timpul desfășurării întrunirilor și manifestărilor cu caracter de masă, vom încerca să dăm apreciere corectitudinii, legalității sau ilegalității aplicării acestor puteri polițienești în timpul evenimentelor din aprilie 2009.

Din emisiunile difuzate de posturile de televiziune din Republica Moldova se putea observa cu ușurință că în timpul manifestațiilor din aprilie 2009 forțele de ordine au utilizat mai multe tipuri de mijloace speciale, de la cele de apărare pasivă (căști, jilete și scurte paraglonte, scuturi, alte mijloace de protecție individuală), apărare activă (bastoane speciale de cauciuc și plastic, cătușe, cartușe cu glonț de cauciuc) până la mijloacele auxiliare de asigurare a operațiilor speciale (grenade

și dispozitive audio-vizuale, cisterne auto de pompieri cu afect cu țevi).

Pentru a fi mai expliciti, ne vom expune consecutiv, în funcție de mijloacele speciale utilizate de către poliție în timpul evenimentelor postelectorale din aprilie 2009.

În primul rând, ne vom referi la folosirea mijloacele speciale de apărare pasivă sau, cum le mai numesc alți specialiști „mijloace de apărare individuală” [22, p. 97] În acest sens constatăm că practic toate forțele implicate în menținerea ordinii publice în timpul manifestațiilor menționate au fost înzestrate mai mult sau mai puțin cu echipamentul necesar de apărare pasivă, fapt necesar și legal în condițiile existente la acel moment. Vorbim practic, dat fiind că nu toți funcționarii de poliție erau înzestrați cu aceste mijloace. Vorbim mai mult sau mai puțin, deoarece unii polițiști aveau căști, alții aveau chipiuri, unii aveau jilete sau scurte paraglonte, alții nu le aveau de loc, unii polițiști dispuneau de apărători speciale la picioare și mâini alții nu le aveau, sau le aveau parțial. Din cele expuse, observăm că dotarea forțelor de ordine lăsa de dorit. Nu avem intenția de a învinui pe nimeni, dorim doar să atragem atenția asupra faptului că realizarea cu succes a misiunilor de asigurare a ordinii și siguranței publice, protecției vieții și sănătății cetățenilor, restabilirea ordinii de drept depinde, în primul rând, de siguranța polițistului. În condițiile în care polițistul trebuie să înfrângă rezistența opusă de făptuitori, să respingă atacurile ce pun în pericol viața și sănătatea cetățenilor și a sa, să se apere de pietrele aruncate în direcția sa, de loviturile de pumni, picioare și alte obiecte, acesta trebuie să fie sigur că dispune de mijloace reale de protecție. În caz contrar, după cum observăm din practică, ne alegem cu victime în rândul forțelor polițienești, victime în rândul participanților pașnici la întruniri, misiuni și sarcini nerealizate, mijloace speciale împrăștiate și alte urmări grave. Un alt aspect ce se cere scos în evidență ține de cunoștințele și abilitățile funcționarilor de poliție de a acționa în situații tensionate, de a folosi, iar în unele cazuri de a aplica corect mijloacele de apărare pasivă. Din evenimentele enunțate mai sus observăm că polițiștii erau dezorientați, speriați, se simțeau incomod și manifestau incapacitatea de a aplica corect și efectiv mijloacele speciale. Aici se evidențiază importanța instruirii și educării morale, fizice și profesionale a polițiștilor, rolul conducătorilor nemijlociți, superiorilor operațiunii, cunoașterea și înțelegerea misiunii ș.a.

În al doilea rând, constatăm că, de fapt, existau motive suficiente, inserate în cadrul normativ internațional și național, pentru aplicarea mijloacelor speciale de apărare activă, în special pentru aplicarea bastoanelor speciale de cauciuc și plastic și a cătușelor, a mijloacelor auxiliare de asigurare a operațiunilor speciale. Scopul aplicării acestor mijloace este unul evident și reiese din necesitatea apelării la ele în condițiile evenimentelor analizate. La aceste necesități se referă:

- necesitatea respingerii atacurilor asupra funcționarilor de poliție aflați în exercițiul funcțiunii de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității;
- necesitatea curmării dezordinilor de masă și încălcărilor în grup ale ordinii publice;
- necesitatea respingerii atacurilor asupra unor clădiri, unor încăperi, unor

construcții și unor mijloace de transport, indiferent de apartenența lor, sau în timpul eliberării obiectelor deja ocupate;

– necesitatea reținerii și aducerii la poliție sau în altă încăpere de serviciu a persoanelor ce au săvârșit infracțiuni, precum și în timpul escortării și deținerii persoanelor reținute,

– necesitatea curmării neîndeplinirii premeditate a cerințelor legitime ale funcționarilor de poliție aflate în exercițiul funcțiunii de menținere a ordinii publice și de combatere a criminalității.

Suntem puțin mai rezervați în ce privește aprecierea satisfăcătoare privind proporționalitatea, condițiile și limitele de aplicare a mijloacelor speciale active și auxiliare în timpul desfășurării manifestărilor din aprilie 2009. După cum am mai menționat, tipul mijloacelor speciale, locul, timpul și intensitatea aplicării lor depinde de condițiile și împrejurările reale ale situației de menținere a ordinii publice. Ele trebuie să fie uzitate până în faza realizării finalității scontate în legătură cu exercitarea menirii poliției. După care se folosesc metode și mijloace mai puțin violente. În această ordine de idei evidențiem și modalitatea de aplicare a mijloacelor examinate. Considerând scopul și necesitatea aplicării mijloacelor speciale, menționăm că în timpul manifestațiilor din aprilie 2009 forțele de ordine au aplicat inoportun unele mijloace speciale. Este vorba despre timpul, locul, intensitatea și necesitatea folosirii cisternelor auto de pompieri, grenadelor audiovizuale, grenadelor de mână cu gaze și cartușelor cu glonte de cauciuc și plastic. După cum am observat, acestea nu avut nici un efect, decât agravarea situației și agitarea și mai mult a persoanelor agresive, ale căror emoții s-au răsfrânt negativ asupra participanților pașnici. Într-un moment s-a creat impresia că anume acest scop este urmărit.

În aceeași ordine de idei, precum și în scopul consolidării legalității aplicării mijloacelor speciale, amintim că funcționarii de poliție urmau să ia în calcul și o serie de condiții și limite privind uzitarea puterilor polițienești examinate. Ne referim, pe de o parte, la obligativitatea superiorilor, precum și a funcționarilor de poliție de a avertiza clar și răspicat (dacă era cazul cu ajutorul megafoanelor sau tehnicii de amplificare a sunetului) intenția recurgerii la mijloacele speciale, pe de altă parte, la necesitatea luării deciziei de aplicare a acestora fără avertizare.

O altă condiție care în unele cazuri nu a fost respectată se referă la datoria polițiștilor de a depune efort în a aduce o daună cât mai mică sănătății, onoarei, demnității și bunurilor cetățenilor, de asemenea, să asigure asistență medicală victimelor.

Și mai dificilă este aprecierea acțiunilor polițiștilor în situațiile în care aceștia erau obligați, în cazul rănirii sau decedării cetățenilor ca urmare a aplicării mijloacelor speciale, să comunice despre aceasta șefului lor direct, pentru ca acesta să înștiințeze procurorul.

În același context pot fi menționate și ignorarea de către funcționarii de poliție, în timpul evenimentelor menționate, a limitelor de uzitare a mijloacelor speciale, cum ar fi: aplicarea mijloacelor speciale în strictă conformitate cu legea; interzicerea aplicării contra femeilor și minorilor, persoanelor de vârstă înaintată,

precum și contra oamenilor cu evidente deficiențe fizice, cu excepția cazurilor în care ei au săvârșit un atac armat, au opus rezistență folosind arme sau au săvârșit un atac în grup, ce amenință viața și sănătatea oamenilor, a bunurilor acestora, dacă acțiunile de acest fel nu pot fi respinse pe alte căi și cu alte mijloace; interzicerea aplicării măsurilor examinate dacă aplicarea lor generează un pericol pentru alte persoane; depășirea de către colaboratorii poliției a atribuțiilor în ceea ce privește aplicarea forței, a mijloacelor speciale și a armei de foc atrage după sine răspunderea prevăzută de lege.

În concluzie, ținând cont de cele expuse mai sus, precum și în scopul minimalizării riscurilor de încălcare a drepturilor omului ca urmare a uzitării armei de foc și a mijloacelor speciale venim cu unele recomandări, precum:

- ajustarea legislației inclusiv actele normative departamentale cu privire la aplicarea forței și a armei de foc la standardele internaționale și cerințele actuale;
- unificarea noțiunilor, principiilor și regulilor tactice de intervenție polițienească în condițiile de aplicare a armei de foc și a mijloacelor speciale;
- sporirea instruirii și educării cadrului polițienesc privind:
- respectarea drepturilor omului și a instrumentelor internaționale din domeniu;
- etica și deontologia polițienească;
- responsabilitatea pentru admiterea neglijenței și abuzurilor de puteri în serviciu;
- standardele internaționale și naționale privind aplicarea forței și a armei de foc;
- acordarea primului ajutor medical în caz de rănire în urma aplicării forței fizice, a mijloacelor speciale și a armei de foc;
- depășirea situațiilor de criză (stres) în legătură cu aplicarea forței și a armei de foc;
- familiarizarea și asigurarea cu arme nemortale și mijloacele speciale necesare;
- dobândirea abilităților practice de uzitare a forței fizice, a mijloacelor speciale și a armei de foc în diverse situații, inclusiv în timpul desfășurării dezordinilor în masă;
- evaluarea periodică a cunoștințelor și a dexterităților cu privire la aplicarea forței, mijloacelor speciale și a armei de foc;
- planificarea minuțioasă a misiunilor și operațiunilor speciale, mai cu seamă la capitolul aplicarea forței și a armei de foc;
- asigurarea controlului asupra deținerii, purtării, păstrării și aplicării armelor de foc.

Bibliografie:

1. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29 iulie 1994.
2. Codul penal al R. Moldova, Legea RM nr. 985-XV din 18.04.2002, MO nr.128-129/1012 din 13.09.02.
3. Codul de procedură penală al R. Moldova, Legea RM nr. 122-XV, 14.03.03, MO

- nr. 104-110, 7 iunie 2003.
4. Codul civil al R. Moldova, Legea nr.1107-XV din 06.06.02, publicat în MO nr.82-86/661 din 22.06.02.
 5. Legea R. Moldova nr. 416-XII din 18.12.90 cu privire la poliție, MO nr.17-19 din 31.01.2002.
 6. Legea R. Moldova nr.1226-XIII, 27.06.97 cu privire la arestarea preventivă, MO nr.69-70/579, 23.10.1997.
 7. Legea Republicii Moldova nr. 212-XV din 24.06.2004 privind regimul stării de urgență, de asediu și de război, Monitorul Oficial nr. 132-137/696 din 06.08.2004.
 8. Legea Republicii Moldova nr. 26 din 22.02.2008 privind întrunirile, Monitorul Oficial nr. 80 din 22.04.2008.
 9. Legea R. Moldova nr. 806 din 12.12.1991 cu privire la trupele de carabinieri (trupele interne) ale MAI.
 10. Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr.1275-XII din 15.02.93 cu privire la aprobarea mijloacelor speciale și a regulilor de aplicare a acestora de către colaboratorii organelor de interne și militarii trupelor de carabinieri ale MAI, Monitorul Oficial nr.2 din 1993.
 11. Regulamentul de apreciere medico-legală a gravității corporale din 27.06.2003 aprobat prin ordinul Ministrului Sănătății nr.99 din 27 iunie 2003, coordonat cu Procuratura generală, Ministerul Afacerilor Interne și înregistrat la Ministerul Justiției nr.342 din 1 august 2003, MO nr.170-172/224 din 08.08.2003.
 12. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr.31 din 9 noiembrie 1998 cu privire la practica judiciară în cauzele penale despre purtarea (portul), păstrarea (deținerea), transportarea, fabricarea, comercializarea ilegală, sustragerea armelor de foc, a munițiilor sau a substanțelor explozive, păstrarea neglijentă a armelor și a munițiilor.
 13. Statutul serviciului de patrulare și santinelă al poliției, aprobat prin ordinul MAI al RM nr.157 din 26.07. 94.
 14. Regulamentul serviciului de luptă al trupelor de carabinieri, aprobat prin ordinul Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova nr.118 din 15 aprilie 2002.
 15. Instrucțiuni pentru cunoașterea, întrebuințarea și întreținerea pistolului 9 mm MAKAROV (PM), aprobat prin ordinul Ministerului Afacerilor Interne al Republicii Moldova nr.120 din 12 aprilie 2002.
 16. Declarația Universală a Drepturilor Omului din 10 decembrie 1948, adoptată și proclamată de Adunarea Generală a ONU prin Rezoluția nr.217 A (III) din 10 decembrie 1948. Republica Moldova a aderat la Declarație prin Hotărârea Parlamentului nr.217-XII din 28.07.1990, *Tratate internaționale*, 1998, vol. 1, p.11.
 17. Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 04.11.1950, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950 și intrată în vigoare la 3 septembrie 1953, în vigoare pentru Republica Moldova din 12 septembrie 1997, *Tratate internaționale*, 1998, vol. 1, p.341.
 18. Codul de conduită pentru polițiști adoptat prin Rezoluția Adunării Generale Nr.

- 14169 din 17.12.1979.
19. Declarația cu privire la poliție elaborată în 1979 de către Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei.
 20. Principiile fundamentale de aplicare a forței și armelor de foc de către persoanele împuternicite în menținerea ordinii de drept, adoptate de către Congresul VIII al ONU convocat în problema prevenirii criminalității și comportării cu delincvenții, desfășurat în perioada 27.08.1990 – 7.09.1990 în Havana.
 21. Codul european de etică al poliției, adoptat de către Comitetul Miniștrilor la 19.09.2001, art. 37;
 22. Gr. Beșleaga, V. Guțuleac, *Asigurarea securității publice în timpul tulburărilor și dezordinilor de masă*, Chișinău, Academia „Ștefan cel Mare”, 1998, 240p.
 23. Matei Basarab, *Drept penal, Partea generală*, vol. II, p.118-168.
 24. V. Grati, *Principii și reguli generale privind tactica intervenției polițienești cu aplicarea și folosirea armei de foc*, Chișinău, Centrul editorial al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2004, 227p.
 25. V. Grati, *Aspecte administrativ-juridice ale aplicării și folosirii armei de foc de către funcționarii de poliție*, Chișinău, 2004.
 26. Șt. Stamatin, C. Creangă, *Ghidul deontologiei polițienești*, Chișinău, Centrul editorial al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2004, 260p.
 27. Șt. Stamatin, V. Grati, I. Dogotari, *Teoria și practica aplicării și folosirii armei de foc în contextul protecției drepturilor omului*, Chișinău, Centrul editorial al Academiei „Ștefan cel Mare” a MAI al RM, 2004, 222p.
 28. *Уголовное право Российской Федерации*. Учебник, М. «Былина», 2001. p.137-151.